

TA'LIM JARAYONINI LOYIHALASHTIRISH VA PEDAGOGIK LOYIHALASHTIRISH
BO`LAJAK O`QITUVCHILAR KASBIY KOMPETENTLIGINING MUHIM OMILI
SIFATIDA

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7831945>

Tajiyeva Ruxsora Normuminovna

*Navoiy davlat pedagogika instituti Pedagogika nazariyasi va tarixi mutaxassisligi
magistri*

Annotatsiya. *Ushbu maqolada ta'lim jarayonini loyihalashtirish va pedagogik loyihalashtirish bo'lajak o'qituvchilar kasbiy kompetentligining muhim omili sifatida tahlil qilindi. Pedagogik loyihalashtirishning umumiy algoritmi, asosiy samaradorlik kriteriyasi ochib berildi.*

Kalit so'zlar: *Ta'lim, loyihalash, pedagogik loyihalash, algoritm, ijtimoiy psixologik shart-sharoit.*

**ПРОЕКТИРОВАНИЕ УЧЕБНОГО ПРОЦЕССА И ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ
ПРОЕКТИРОВАНИЕ КАК ВАЖНЫЙ ФАКТОР ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ
КОМПЕТЕНЦИИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ**

Аннотация. *В данной статье проанализировано проектирование учебного процесса и педагогическое проектирование как важный фактор профессиональной компетентности будущих педагогов. Выявлен общий алгоритм педагогического проектирования, основной критерий эффективности.*

Ключевые слова: *образование, проектирование, педагогическое проектирование, алгоритм, социально-психологические условия.*

**EDUCATIONAL PROCESS DESIGN AND PEDAGOGICAL DESIGN AS AN IMPORTANT
FACTOR OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS**

Abstract. *In this article, educational process design and pedagogical design were analyzed as an important factor of professional competence of future teachers. The general algorithm of pedagogical design, the main efficiency criterion was revealed.*

Key words: *Education, design, pedagogical design, algorithm, social psychological conditions.*

Har qanday mamlakatning kuch – qudrati uning intellektual salohiyati bilan belgilanadi. Bu esa bevosita ta'lim sifatiga bog'liq. Ta'lim tizimida innovatsiya, integratsiya va o'qitish sifati monitoringini takomillashtirish bo'yicha amalga

oshirilayotgan ilmiy izlanishlarda o'quv-tarbiya jarayoni natijaviyligiga alohida e'tibor qaratilmoqda. Bunday yo'nalishdagi tadqiqotlarda o'qitish sifati monitoringining nazariy-metodologik asoslarini takomillashtirish, kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan davlat ta'lim standartlarini tatbiq etish, uzluksiz ta'lim tizimiga innovatsion g'oyalarni, axborot-kommunikatsion texnologiyalarni joriy qilishga oid ilmiy jihatdan asoslangan takliflarni, tavsiyalar tizimini ishlab chiqish, ta'lim va o'qitish sifatiga ta'sir etuvchi omillarni aniqlash, o'qitish sifati monitoringini avtomatlashtirishga alohida e'tibor qaratilmoqda.

Ta'lim – boshqariladigan jarayon bo'lib, uning natijasi, ko'p jihatdan, tayyorlangan didaktik loyihaga bog'liq. Didaktik loyiha esa ta'lim texnologiyasining mahsulidir. Talabalarning bilish faoliyatini didaktik loyihaga ko'ra boshqarish ta'lim texnologiyasining pedagogik asosi sanaladi. Har qanday jarayonning boshlanishi va yakuni mavjud bo'lganidek, didaktik loyihani amalga oshirishning ham kirish va chiqish nuqtalari bor. Ikki nuqta orasiga juda ko'p nuqtalarni joylashtirish mumkin bo'lganidek, didaktik loyihani amalga oshirish ibtidosi bilan intihosigacha bo'lgan masofada ta'limning samarali usullari, vositalari ko'p topiladi. Bu yerda ta'lim texnologiyasi eng samarali usul bo'lib, ta'limning samarali shaklini tanlashda o'qituvchiga yordamga keladi. Ta'lim jarayoni bo'yicha qilinadigan ishlar ikki qismdan iborat: ta'lim loyihagini tayyorlash va loyihani amalga oshirish. Loyiha o'qituvchi yoki ekspert a'zolari tuza olish faoliyatining mahsuli bo'lib, qator umumiy xususiyatlarga ega. Loyiha asosida pedagog va talabalarning kelajakda birgalikda amalga oshiradigan faoliyati yotadi.

Ta'lim loyihasi ma'lumot mazmunini davlat standartlari talablari asosida tahlil etishdan boshlanadi. Tahlil ma'lumot mazmuni elementlari (bilimlar, ko'nikma va malakalar, ijodiy faoliyat tajribasi, munosabatlar) dasturlarda qanday berilganligi, darsliklarda qanday aks ettirilganligiga qaratiladi. Keyin ta'lim mazmuni o'rganiladi, u yoki bu mavzuni o'rganishdan ko'zda tutilgan maqsad, ta'limning didaktik maqsadi, pedagog va talabalar maqsadi, maqsadlarni amalga oshirish va hisobga olish varaqalari, beriladigan uy ishlari miqdori, mavzular bo'yicha o'tkaziladigan test savollari, reyting nazorati bosqichlari, etalon darajasida o'zlashtirish usuli oldindan belgilab qo'yiladi. Bu ishlarning barchasi ongda ta'lim modelini yaratishga olib keladi.

Ta'lim loyihasi bevosita ta'lim sharoitida amalga oshiriladi. Bu jarayonda quyidagi ishlarga alohida e'tibor qaratiladi:

- o'rganilayotgan mavzu bo'yicha maqsad, vazifalar bilan talabalarni oldindan tanishtirish, muammo, topshiriqlarni, shuningdek, uy vazifalari, mustaqil bajariladigan ishlarni, ularni bajarish tartibi, paytini e'lon qilish, mavzuni to'liq o'zlashtirish bo'yicha ko'rsatmalar berish, o'zlashtirish me'yorlarini aytib berish;

- talabalarni faol, mustaqil faoliyatga rag'batlantirish, ular diqqatini bo'lim yoki mavzu mazmuniga tortish, uni qanday o'rganish zarurligini aytib berish, bilishga qiziqish uyg'otish, o'qish-o'rganishga havas, muammolarni bajarishga ehtiyoj uyg'otish,

emostiyalar, tafakkur hodisalari, bilimlarni o'quv holatlariga tatbiq etish yo'llari orqali mavzu bo'yicha ma'lumotlar to'plash, to'plangan ma'lumotlar yuzasidan joriy nazoratni tashkil etish, mavzuni to'liq o'zlashtirishga oid o'zgarish, qo'shimcha, tuzatishlarni belgilash;

- bo'lim yoki mavzu bo'yicha to'plangan bilimlarga ishlov berish.

Ta'lim jarayoni stoxastik xarakterga ega. Unda kutilgan va kutilmagan, rejalashtirilgan, favquddodda va tasodifiy hodisalar ham uchrab turadi. O'rganilgan bilimlarga ishlov berish jarayonida ham joriy nazorat natijalariga asoslanib loyihaga yangi o'zgarish, qo'shimcha va tuzatishlar kiritiladi;

- bo'lim yoki mavzu bo'yicha umumiy xulosalar chiqarish, chiqarilgan xulosalarni murakkab o'quv holatlariga tatbiq qilish, oraliq nazorat natijalariga ko'ra mavzu yoki bo'lim bo'yicha axborot to'plash, to'plangan axborotlarga ishlov berish jarayonlarida talabalar erishgan yutuqlarni tahlil qilish, talabalarning bilim va malakasi, ijodiy faoliyat tajribasidagi kamchiliklarini ko'rsatish, guruhdagi har bir talabaga yakuniy nazoratgacha bajariladigan qo'shimcha topshiriqlarni berish, ularni o'quv materialini yanada atroflicha o'zlashtirishga rag'batlantirish;

- yakuniy nazoratning asosiy vazifasi talabalarning ma'lumot va ta'lim mazmuni elementlarini etalon darajasida o'zlashtirishlarini aniqlash, etalon darajasidan past o'zlashtirgan talabalarni ogohlantirish, qo'shimcha topshiriqlar berish kabilardan iborat.

Loyihalash hozirgi kunda pedagogik jarayonning muhim tomonlaridan bo'lib, malakali ishlab chiqilgan pedagogik jarayon texnologiyasi va boshqa ob'ektlar o'qituvchi tomonidan ta'lim oluvchilarni shaxs sifatida shakllantirishda salbiy ta'sir etuvchi faktorni yo'qotib, shu bilan birga har bir ta'lim oluvchiga pedagogik tizim tomonidan qabul qilingan individual sharoitlar yaratadi.

Pedagogik loyihalashning umumiy algoritmi quyidagilardan iborat:

- Loyihalash ob'ektining tahlili.
- Loyihalash shakllarini tanlash.
- Loyihalashtirishni nazariy ta'minlash.
- Loyihalashtirishni metodik ta'minlash.
- Vaqt bilan ta'minlash. (ma'lum vaqt va hajmda ishlash).
- Loyihalashni moddiy va texnik ta'minlash.
- Loyihalashni huquqiy ta'minlash. (pedagogik tizim va jarayonda)
- Kompyuter orasidagi aloqani yo'lga qo'yish.
- Hujjatlarni rasmiylashtirish.
- Loyihaga mutaxassislarining bahosi.
- Loyihalarni tasdiqlash va foydalanishga berish.

Loyihani tasdiqlashda birinchi o'rinda tayyorlangan loyiha kafedra himoyasiga beriladi, so'ngra tegishli markazlarga yuboriladi. Bu markazlar loyihaning yutug'i,

maqsadi, o'quv materiallarining mazmuni, metodlari va shakllariga o'z bahosini chiqaradi.

Ta'limda yoshlarni bilim, ko'nikma, malakalar bilan qurollantirish, ularning qobiliyati va iste'dodlarini rivojlantirish jarayonida baholash va bilimlarni tekshirib turish muhim ahamiyat kasb etadi. Baholash ta'lim tizimida foydalanilayotgan metodlar qanchalik samarali ekanligini, talabalarning o'zlashtirish darajasini aniqlashga yordam beradi. Albatta ta'lim tizimini samarali bo'lishi pedagog kadrlarning tayyorgarlik darajasiga ham bog'liq. Pedagog birinchi galda o'z kasbini sevishi, hurmat qilishi, talabaga katta qiziqish va mehr bilan qarashi, jamiyat oldidagi o'zining katta mas'uliyatini his qila olishi shart. Pedagog har bir talabaning bilimi va tarbiyalanganlik darajasini aniqlay olishi va hisobga olishi, o'quv materiallarini to'g'ri tanlay bilishi, tahlil qila olishi va umumlashtira bilishi pedagogik mahorat uchun zarur bo'lgan ta'lim usullari, vositalari va shakllarini mukammal bilishi, talabaga nisbatan talabchan bo'lishi pedagogik vaziyatga qarab ulardan o'rinli foydalana olishi, o'z faoliyatini tahlil qila olishi va xulosalar chiqara olishi kerak.

Ta'lim oluvchilarning asosiy o'quv faoliyati bilimlarni o'zlashtirish bo'lib, quyidagi komponentlarni o'z ichiga oladi: o'quv materiallarini qabul qilish, fikrlash, egallab qolish va qo'llash. Bu komponentlar bir-biri bilan o'zaro bog'liq bo'lib, o'quv jarayonida ketma-ket qo'llanilib butun bir o'quv jarayonini tashkil etadi.

O'quv materialini qabul qilish o'quv jarayonining eng muhim qismidir. O'quv materialini yaxshi qabul qilinishi o'quv ishlab chiqarish faoliyatida mustahkam fundament rolini o'ynaydi.

O'quv materialini samarali o'zlashtirish uchun eng avvalo ta'lim oluvchining ichki ehtiyoji bo'lishi kerak. Ichki o'zlashtirish javob bergandan imtihongacha esda saqlanib javob berib bo'lganidan keyin esdan chiqadi. O'zlashtirishning muvaffaqiyati ta'lim oluvchining faoliyatiga ham bog'liq bo'ladi. Chunki ta'lim oluvchi berilayotgan materiallarga qiziqsa va o'z ustida ishlasa o'zlashtirishning eng yuqori cho'qqisiga erishishi mumkin. O'zlashtirishning ichki faktlaridan yana biri berilayotgan materialni ta'lim oluvchi tomonidan tushunishdir. Chunki ta'lim oluvchi mavzuni tushunmasa, qancha o'z ustida ishlamasin, oldingi mavzular bilan bog'liq bo'lmasa, mavzuning o'zlashtirilishi sodir bo'lmaydi va juda sayoz bo'ladi. O'quv materialini qabul qilishning asosiy faktorlari asosan o'quv materialining mazmuniga bog'liq bo'ladi. Uning qiyinligi, o'quv materialida qo'llaniladigan texnik materiallar aniq va abstraktligiga, amaliyotga bog'liqligiga qarab farq qiladi. O'quv materialini qabul qilishning eng muhim komponenti bu yangi materialni eslab qolishi va xohlagan vaqtda uni nazariy va amaliy qo'llay olishdir. Ta'lim oluvchi o'quv materialini bilan faol ishlaganda uni yaxshi eslab qolib, samarali qo'llaydi. Eslab qolishning eng asosiy samaradorligi ta'lim oluvchining irodaviy xususiyatlariga bog'liq.

Bizga ma'lumki bilimlarni amaliy faoliyat davomida qo'llay bilish, bilimlarni egallaganlik darajasini ko'rsatadi. Nazariy bilimlarni amaliyotda qo'llay bilish, ya'ni

laboratoriya ishlarini bajarish davomida egallagan bilimlar asosida uy vazifasini bajarish, bilimlarni mustaqil egallashdan iborat. Bu jarayonda bilimlar kengayib mukammallashib chuqur o'zlashtirilgan bilimga aylanadi. Ta'lim oluvchilar o'quv faoliyatini tashkil qilishda o'z ustida mustaqil ish olib borishi ham muhim ahamiyat kasb etadi. SHaxsiy bilimlarni oshirish, ta'lim olishning alohida turi hisoblanib, o'z-o'zini o'qitish jarayoni ko'proq ta'lim oluvchining zimmasiga yuklatiladi. Bu jarayonda ijtimoiy-psixologik shartlar quyidagilar hisoblanadi:

- Ta'lim oluvchining shaxsiy kasbiy malakasining yuqoriligi;
- Mutaxassislarning bilim darajasi mehnatni raqobatbardoshligini ko'taradi;
- Hozirgi zamon texnologiyalari va mutaxassislar faoliyati ishsizlikni keltirib chiqarib, ishsizlarni yangi mutaxassislik turiga qayta o'qitishni taqoza etadi.

Dunyo iqtisodiyotining rivojlanishi mutaxassis kadrlar bilimini mukammallashib boriga olib keladi. Asosiy samaradorlik kriteriyasiga mutaxassislik kiradi:

- malakaviy faoliyatda mustaqillik hissi;
- mehnat xavfsizligiga amal qilgan holda texnik talablarni bajarish;
- ishlab chiqarishda vaqt va normalarni bajarish;
- kasbiy faoliyatda fikrlash va o'z-o'zini nazorat qilib borish;
- mehnat madaniyatiga qat'iy amal qilish;
- mehnat faoliyatiga ijodiy yondoshish;
- bajarilgan ish uchun mas'uliyat his qilish kabilar kiradi.

Zamonaviy jamiyatda ta'lim tizimini rivojlantirishning strategik yo'nalishi – bu insonning turli sohalarida maqsadli mustaqil faoliyat asosida intellektual va axloqiy rivojlanishidir. Bunda uchta asosiy vazifaga e'tibor qaratiladi:

1. Ta'lim tizimini isloh etish.
2. Mustaqil faoliyat tamoyilini ta,,lim va tarbiyaning asosiy tamoyili sifatida e'tirof etish.
3. Ta'lim va tarbiya jarayoniga zamonaviy axborot texnologiyalarini joriy etish.

Xullas, zamonaviy insonning o'qish jarayoni faqat bog'cha, umumta'lim maktablari, akademik litseylar yoki kasb-hunar kollejlari, oliy ta,,lim muassasalari bilan tugamaydi. Inson butun umri davomida ta,,lim olishi zarur, ya'ni ta'lim uzluksiz bo'lishi kerak. Demak, uzluksiz ta'limda pedagogik jarayonni loyihalash – davr talabidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Atayeva N. va boshqalar. Umumiy pedagogika. O'quv qo'llanma. – T.: Fan va texnologiya, 2011 yil.
2. Rashidov H.F. va boshqalar. “Kasbiy pedagogika” blokini o'qitish metodikasi. /O'quv-uslubiy qo'llanma (Malaka oshirish va qayta tayyorlash kurslari uchun). –T.: O'MKHTTKMO va UQTI, 2007. – 200 b.

3. Sarsenbayeva R.M., Doniev B.B. Umumiy pedagogika. /O'quv-uslubiy qo'llanma. Samarqand: SDCHTI, 2008. – 80 b.
4. Mavlonova R., To'rayeva O., Holiqberdiev K. Pedagogika. – Toshkent: O'qituvchi, 2002
5. Munavvarov A. Oila pedagogikasi. Qo'llanma. T. 1998
6. Yo'ldoshev J., Hasanov S. Pedagogik texnologiyalar. O'quv qo'llanma. – T.: Iqtisod-moliya, 2009. – 608 bet.